Теплої червневої ночі Савчуки поверталися з узбережжя Азовського моря, куди їздили відпочивати на вихідні. Гадали прибути додому не пізніше десятої вечора, але давно відомо: домашня думка в дорогу не годиться. Двічі каверзував мотор, і Віктор Леонідович, чортихаючись, довго й марудно в ньому порпався, потім Петрика заканудило, й довелося зупинятися, доки малий не оговтався. Тож, коли нарешті перетнули міст через Дніпро й повернули на свій масив, стрілки на освітленому циферблаті годинника наближалися до пів на третю.

Вуличні ліхтарі заради економії електроенергії вже були вимкнуті до п’ятої ранку, і мікрорайон потопав у густій пітьмі. На вулицях — ані душі, ані машини. І — жодного вогника у вікнах. Пустка. В німій темряві будинки чомусь видавалися не жилими. Чи принаймні залишеними городянами в передчутті якогось лиха. Хоч набережна й була пустельною, та глава сімейства від того ще пильніше вів машину, обачливо остерігаючись, аби який запізнілий гуляка раптом не вискочив з мороку під колеса. На задньому сидінні дрімали дружина й син. Та досить було Віктору Леонідовичу стиха промовити: "А ось вже й наша вулиця", як вони й проснулися.

— Приїхали!.. Приїхали!.. — сонним голосом загаласував Петрик і, припавши лобом до скла, запхикав: — Тем-но-о… Я нічого не бачу… Де ж наша вулиця?..

На крутому повороті машина освітила фарами всю вулицю, і Петрик раптом не то захоплено, не то злякано вигукнув:

— А он дерево… Йде!

Батько з несподіванки різко загальмував.

— Ти — чого? — хитнувшись вперед, запитала дружина.

— Так Петрик загаласував: "Дерево йде!" Я зопалу не розібрався, хто йде, і на всяк випадок натис на гальма.

— Іде!.. Іде!.. — млинком вертівся на сидінні хлопчик.

— Подумав би краще, сину: як це дерево може йти? — з м’яким докором запитала мама. — І взагалі, несподіваними вигуками ти збиваєш тата з пантелику, а йому потрібна пильність за кермом.

— А дерево все одно йшло, — ображений, що йому не вірять, вигукнув син. — Як ми на ногах ходимо, так воно на коріннях.

— Ти хоч усвідомлюєш, що говориш? — вже сердито поспитала мама. — Ти спиш, і тобі сниться дерево, що йде. Проснись!

Тим часом Віктор Леонідович дав задній хід. Через кілька метрів він зупинив машину так, що фари освітлювали поворот вулиці. Всі вийшли з машини. Перед ними у світлі фар лежало дерево.

— Вирване з корінням, а листя ще зелене, — здивувалася мама.

— Липа… — придивившись, констатував Віктор Леонідович і, невідомо до кого звертаючись, вигукнув: — От варвари! Останню живу деревину на нашій вулиці згубили!..

Ще три дні тому, як вони збиралися в подорож на вихідні, липа і справді зоставалася останнім живим деревом на їхній вулиці з таким поетичним йменням — Світанкова. А росло їх донедавна на Світанковій кількасот. З обох боків вулиці вишикувались вони рівними рядами, наче на параді чи яких оглядинах — одна одної краща. А живучі були, а витривалі! Щоліта в липні місяці, що носить їхнє ймення, — як тільки-но липи вкривалися запашним цвітом, вуличани з целофановими торбами в руках накидалися на них нестримними ордами. Патрали той цвіт, як дармових гусей скубли. Чи мешканці Світанкової поспіль були

знервованими (відвар з липового цвіту використовують і як заспокійливий засіб), чи той цвіт вони вважали панацеєю від усіх хвороб, чи мода на них діяла, — а нині так модно сушити різні рослини й лікуватися ними від різних болячок, здебільшого просто уявних, — чи ще щось впливало, а тільки липам таки добряче перепадало. Налякало збирачів і застереження газети, що ті липи, котрі ростуть в місті й особливо понад дорогами, накопичують у собі чималі запаси свинцю та інші не бажані для людського організму елементи періодичної системи Менделєєва. Збираючи цвіт, точніше, рвучи його з листям, вуличани відчахували гілки (особливо з вершків, куди не просто було дістатися), і після їхніх набігів липи стояли, як після доброго смерчу, — покуйовджені, покалічені, покручені, з обірваним листям і зломленими верховіттями. Взимку дерева нівечили снігозбиральні агрегати — згортаючи сніг і вантажачи його на машини, збивали кору на стовбурах і бруньки на гілках, та й самі гілки ламали. Та понівечені липи наперекір всьому трималися. А цієї весни з липами трапилось щось незбагненне — дерева не зазеленіли. Спершу грішили на холода (весна видалась пізньою), чекали: ось потепліє, і на їхній вулиці оживуть липи. Лише в кінці травня нарешті прошуміли теплі дощі, дерева дружно вбиралися в зелені шати, і тільки липи на Світанковій стояли скелети скелетами — чорні, голі, мертві, сумні. Вже й червень кінчався, а липи все ще були без єдиного листка. І тоді стало зрозуміло: дерева не проснулися після зими. Яких тільки гіпотез не висували з цього приводу, навіть вбачали вплив космосу. А все виявилось значно простішим. Зима того року була затяжною, сніжною. Аби не сколювати полій — справа то копітка, тротуари посипали сіллю. Вона дешева, шість копійок пачка, а лід на тротуарах під дією солі швидко танув. Це й стало причиною загибелі лип. Як показали лабораторні дослідження, сніг увібрав згубні для рослин хлориди солі, котрі, потрапивши із талою сніговою водою в ґрунт, були всмоктані коріннями дерев. Це був такий удар для лип, від якого вони більше так і не проснулися. Вціліла на Світанковій всього лише одна липа. Вона довго хворіла і тільки в кінці червня сяк-так зазеленіла. Але і їй не пощастило: комунальники заходилися рити траншею на Світанковій, екскаватор, певно, і вирвав останню липу. Ось чому вона лежить на тротуарі.

Так міркував Віктор Леонідович. І разом з тим, десь у якомусь там закапелку душі, ще не захаращеної звітами і рапортами, відчув і свою вину. Річ у тім, що посипати тротуари сіллю, аби позбутися полію, формально заборонялося, але він, будучи відповідальним за чистоту вулиць, вдавав, що не бачить того порушення. (Своєчасно і швидко прибрані вулиці давали йому змогу теж своєчасно і швидко рапортувати про "успішно проведені заходи", а це в свою чергу приносило чималі дивіденди — начальство любить тих, хто своєчасно рапортує про досягнені успіхи!). Тож, не знаючи, як виправдатись, бодай і перед самим собою, Віктор Леонідович і буркнув на адресу тих, хто рив траншею:

— Варвари! Останню деревину згубили! — і пригрозив невідомо кому кулаком. — Я цього так не залишу!

— Липа сама хоче втекти з нашої вулиці, — тримаючись за мамину руку й лякливо озираючись на темінь, вигукнув Петрик.

— Не верзи дурниць! — перебила його мама. — Хіба ти не бачиш, що липа лежить тільки тому, що нехороші дяді, риючи траншею, вирвали її, нещасну, з корінням.

— І неправда! Вона почула, що ми під’їхали, і швидко лягла, — не погоджувався з мамою син. — Щоб ми не бачили, що вона йде. Щоб подумали, що вона просто лежить. А ми поїдемо, вона й піде.

Тієї ночі Петрик довго не міг заснути, перевертався, пхикав. Мама заходила до нього в кімнату і питала:

— Ну чого тобі? Ти даси нам спокій?

— Липу-у шкода… — шморгав носом Петрик. — Вона пішла від нас назавжди, бо ми… нехороші…

— У тебе занадто буйна фантазія! — озвався з другої кімнати батько. — Нікуди липа не піде. Спи! Завтра вранці ти сам у цьому переконаєшся — липа лежатиме на тому місці, де ми її і бачили.

Та коли вранці батько з сином вийшли на вулицю, липи там уже не було. Лише кілька жменьок зів’ялого листя вказувало на те місце, де ще вночі лежало дерево.

Шкрябаючи мітлою асфальт, двірник змітав листя з тротуару.

— Послухайте, шановний, — збентежено звернувся до нього Віктор Леонідович. — Тут вночі, здається, лежало вирване дерево.

Двірник випростався, тицьнув вказівним пальцем у тріснутий козирок, збиваючи кашкет на потилицю, перекинув з одного куточка рота в інший пожований недопалок і буркнув:

— За ніч не скажу, бо вночі сплю, а щодо ранку, то… Крім цього, листя ніякого дерева тут не було й близько.

Озирнувшись, Петрик шепнув батькові:

— Я ж казав… липа пішла з нашої вулиці.

Липа і справді пішла з міста. До тієї ночі вона все терпіла на вулиці з поетичним йменням Світанкова: і смердючі та їдучі вихлопні гази, від яких у неї скручувалося листя й постійно хворіли бруньки, і наругу тих, хто, зриваючи її цвіт, ламав та відчахував гілля, і болючі удари машин, що, прибираючи сніг, до живого збивали на ній кору і теж ламали гілки, і пекучу сіль, від якої загинули всі її товаришки — все вона знесла. Вцілівши, безліч разів зранена, покалічена, з поламаним гіллям, напівотруєна хлоридами солі і газами, вона трималася, все ще вірячи, що люди таки схаменуться. Та коли ківш, риючи траншею, почав зубами

вгризатися до самого коріння, довготривалий терпець її урвався. А з ним — і віра, що люди хоч колись таки схаменуться.

"Треба тікати з міста, — переконувала вона сама себе, все ще вірячи, що коли докласти всіх зусиль, то ще можна врятуватися. — І тікати цієї ночі, бо вранці вже буде пізно: зуби ковша вигризуть моє коріння. За містом — ліс, у ньому моє спасіння".

Про ліс, що росте за містом на далекому обрії, вона чула від старих дерев. Терплячи тяжку скруту міського життя, старі дерева, бувало, мрійливо зітхали: "Ех, потрапити б у ліс!.. Отам би пожили по-справжньому. Тільки ж як до нього дістанешся, як у нас немає ані крил, ані ніг, ані машин, як у людей..."

"Ноги мені замінить коріння, — думала, готуючись до втечі, липа. — За ніч виберусь за місто, вдень перепочину біля озера, нап’юся води, а за другу ніч вже й до лісу дійду".

І марився їй незнаний ліс казковим і щасливим краєм, де в тісному гурті дружно живуть дерева, не відаючи лиха й наруги. Там завжди свіже повітря, там немає вихлопних газів, там ніхто не відчахує деревам гілля і не труїть їх сіллю, не вгризається зубами в їхнє коріння, там — воля зеленого братства..."

Дочекавшись, як опівночі нарешті спорожніло й затихло місто, а з його вулиць зникли люди й машини, липа обережно витягла своє коріння з ґрунту. Це було відносно легко зробити, адже сталеві зуби вже вибрали біля неї землю. Та тільки рушила, як невідь звідки вискочила машина. Пахнувши смердючим димом, вона осліпила втікачку сяйвом фар і зупинилась. З машини вийшло троє — батько, мати і син. Відчувши тривогу, липа поспішно лягла на тротуар і вдала, що вона — всього лише вирване з корінням дерево. Вона боялась людей. Ні, не тому, що вони були злими чи недобрими (хоча й такі серед мешканців міста траплялися), а тому, що вони були байдужими до доль менших своїх

братів і сестер Матері-Природи. Про що говорило те сімейство, стоячи біля неї, липа не збагнула, але все ж полегшено зітхнула, як люди знову сіли в машину й поїхали геть.

Всю ніч вона тяжко шкутильгала пустельною і темною вулицею, прямуючи в той бік, звідки іноді повівало у місто свіже степове повітря. Це була трудна, неймовірно трудна і виснажлива дорога. Частину коріння липа простягувала вперед, впиралася нею в асфальт, переносила на нього свою вагу, потім підтягувала решту коріння і таким чином хоч повільно, а рухалась вперед. І з кожним її дибулянням усе ближче і ближче був рятунок. Принаймні так вона вірила. Асфальт обдирав їй коріння, сипалось листя, липа в’яла без води. Використовуючи нічну свіжість, ловила корінням і листям крапельки вологи і тим трималася. А при найменших підозрілих звуках лягала на тротуарі, вдаючи вирване і покинуте дерево. Під ранок, як уже засіріло й почало хутко дніти, липа нарешті здолала вулицю, якій, здавалося, не буде кінця, й опинилася на околиці міста.

І побачила далеку зубчасту стіну лісу, що в передранковім тумані синів на обрії, де ось-ось мало зійти сонце. І вона з новою силою, що невідь де в ній взялася, подалася назустріч рятівному лісу. Останні десятки метрів околиці, розбитої машинами і захаращеної купами сміття та будівельними матеріалами, були особливо тяжкими. Липа здолала їх лише тоді, як сонце вже ген піднялося над лісом. Місто давно проснулося, наповнилося гуркотом і вихлопними газами машин та гомоном людей. Треба було квапитись, щоб відійти подалі від міста і десь біля води (а в запахові вітру вона вчувала пахощі води) перечекати спекотний день, напоїти вдосталь коріння і з настанням ночі рушити далі.

І коли вже місто залишилося позаду, а попереду, здавалось, була воля, невідь де на її шляху взявся рів з валом вибраної землі. Екскаватори вирили його, певно, давно, бо на валові вийнятої землі вже росли бур’яни. Липа сяк-так дошкутильгала до рову, заглянула в нього і зрозуміла, що їй не здолати такої перепони. Невже їй так і не судилося вирватися з міста? Ось-ось підніметься сонце і своїм пекучим промінням

висушить і вб’є її коріння, що й так вже задихається без води. Треба було квапитись, шукати рятунок. Невже ніде не кінчається цей жахливий рів, що гігантським удавом оперезав місто? Ледве тягнучи коріння, що вже почало висихати і відмирати, липа подибуляла понад ровом, усе ще сподіваючись знайти прохід. Зненацька позад неї загула машина. Липа поспішно лягла на землю, вдаючи вирване з корінням дерево, яке хтось за непотрібністю викинув за околицю міста.

— Тату, та ось же вона! Та липа, що вночі пішла з нашої вулиці.

На якусь мить Віктору Леонідовичу здалося, що це й справді та липа, яку вони бачили вночі на своїй вулиці. Але як же вона тут опинилася?..

— Вона б дійшла до лісу, так через канаву не змогла перебратися, — вигукнув Петрик. — Давай їй допоможемо. Липа ще не зовсім зів’яла, коли її посадити у лісі, вона житиме.

Мимо них, натужно ревучи потужним мотором, проїхав КамАЗ з причепом, везучи довгі іржаві труби великого діаметра. Дорога понад ровом була геть розбита, і КамАЗ, в’їхавши в одну з баюр, забуксував. З-під коліс полетіло груддя і багно. Батько з сином відійшли подалі. Ревучи мотором і немилосердно чадячи димом, потужна машина, соваючись вперед-назад, кілька хвилин марно силкувалася вирватись із западні і, зрештою, зупинилась. Шофер вистрибнув з кабіни, обійшов з усіх боків машину з причепом, для чогось погупав ногою по колесах і забурмотів спересердя:

— Ну й начальство! Вези труби і вези! А що дороги катма — то його не цікавить. А в мене не вертольот, мені дорогу давай!..

Бурмочучи, він підібрав кілька цеглин, кинув їх під колеса. Потім наткнувся на липу, схопив її за верхівку і потягнув до машини.

— Та-ату-у!.. — зблід Петрик. — Та скажи йому… скажи…

— Що я йому скажу? — неохоче озвався батько.

— Що липа — жива. Вона ще ростиме, як її посадити. Так і скажи тому дядькові, тату!

Віктор Леонідович зробив було рух, але й зупинився на місці.

— Ми на своїй вулиці стільки дерев згубили, що не варто тепер через одну липу і нерви собі псувати.

— Дядю, дядю, — крикнув до шофера Петрик. — Не кидайте під колеса липу, вона ще жива і буде рости!

— Виросте твоя липа під… колесами, — шофер підморгнув до Петрика. — Гуляй, малий! Як буде потреба, посадять нові дерева, їх у нас — навалом!

І засунув липу під заднє колесо.

Петрик хотів було кинутись до машини, та батько схопив його за руку. Шофер тим часом вскочив у кабіну, мотор заревів, машина рвонулась вперед, почувся тріск… Переломлена навпіл липа зігнулась удвоє, наче скорчилась, потужне колесо, скажено вертячись, підім’яло під себе обидві половинки дерева, потрощило їх, вдавлюючи в баюру, і КамАЗ, нарешті, вихопився на тверде.

— Поїхали й ми, — не дивлячись на сина, озвався батько. — Я й так уже на роботу спізнююсь. — І сердито крикнув: — Подумаєш, якесь там дерево потрощили! Цього добра, як казав той шофер, у нас і справді навалом! Тож не варто через такий дріб’язок і нерви собі псувати.